

KÜLÖNFÉLÉK.

A tordai gymnasium megnyitása. A mit mindnyájan oly hön óhajtottunk és a miért évek hosszú során át oly édes reményt tápláltunk, végre megvalósulást nyert: ismét visszaállított az unitárius algymnasium Tordán, s sept. 1-ső napján két osztálylyal megkezdődött a tanítás. Ünnepséges megnyitása a körülmények miatt csak nov. hó 12-én történhetett meg. Szép emlékü örömnappal lesz ez mindig a gymn. történetében s nagy jelentőségű egyházunk életében. Velünk együtt örvendezett e napon Torda-Aranyos megye és Torda városnak minden szép és nemes ügy iránt való lelkesülését hathatós támogatás által kifejező közönsége is. Ismeretes, hogy egyházunk az algymnasiumot csakis a megye és város részéről biztosított 10.000 korona évi dotatio segítségével tudta visszaállítani. És jóleső érzéssel jegyezzük fel, hogy úgy a vármegye törvényhatósági bizottsága, mint a város tanácsa örömmel hozta meg nagybecsű áldozatát, mert meggyőződést szerzett a felől, hogy ez a három százados múlttal bíró gymnasium, mely mindenkor a tudománynak terjesztője, a vallásos hitnek ápolója és igazi hazaszeretnek fejlesztője volt, nemcsak felekezeti, hanem általános közérdeket szolgál a nemzeti cultura előmozdítása által. Az egyház, vármegye és város együttes örvendezése tette lélekemelően magasztossá a megnyitási ünnepséget, melyen Kolozsvárról mltgs. és főtiszt. Ferencz József püspök, Fekete Gábor, Gál Jenő, Kozma Ferencz kolleg. felügyelő-gondnokok, dr. Boross György theologiai dékán, dr. Gál Kelemen kolleg. igazgató-tanár, dr. Nyiredi Géza, Gálfi Lőrincz, Pálfi Márton, Márkos Albert, Szentmártoni Kálmán, Kegyes István főgymn. tanárok és Végh Mihály egyházi és püspöki titkár jelentek meg; a sz.-kereszturi gymn. képviselőjében pedig Gombos Sámuel tanár. Köztisztelet és szeretetben álló főpásztorunkat nagyszámu diszes közönség várta a vasut állomásán, a hol a vármegye nevében dr. Betegh Miklós alispán fogadta lelkes hangon tartott üdvözlő beszéddel, melyre

a püspök úr szokott szeretetreméltóságával válaszolt, s azután hosszú, diszes kocsisortól kísérve vonult be Czákó László egyházközségi főgondnok négyes fogatán a városba, a hol a főgondnok szeretetreméltó csáládjának volt kedves vendége. Az ünnepség az unitárius templomban folyt le. Közéneklés után főpásztorunk mondott magasztosan szép imát, melynek különösen a hazánk és nemzetünk jelen nehéz helyzetére vonatkozó része megrázó hatással volt a szivekre és lelkekre. Egyházi beszédet Lőrinczi Dénes tordai lelkész tartott. A remekül kidolgozott és előadott alkalmi beszéd sikere teljes volt.

E beszéd elhangzása után következett a megnyitási ünnepség tulajdonképpeni része. Csegezy Mihály gymn. felügyelő-gondnok tartalmas, gyönyörű megnyitó beszéde után dr. Betegh Miklós alispán a vármegye, dr. Szenkovics Aurél a város, Csegezy László esperes az aranyos-tordai egyházkör nevében fejezték ki lelkesült szép beszédekben a gymn. megnyitása felett való örömet s üdvözölték az ünnepségre megjelent püspököt. Most ismét püspökünk beszélt ékesszólással, nagy hatással. Visszapillantást vetve a gymnasium multjára, lelke örömet fejezte ki ismét visszaállítatásáért, s átadva az igazgatóságnak, lelkére kötve a tanári karnak, hogy odaadó buzgósággal terjesztve a tudományt, ápolva a vallásosságot és lángoló hazaszeretetet, muokálják az intézet előmenetelét, felvirágzását. Varga Dénes ig.-tanár szép szavakkal átvéve az intézetet, ígéretet tett, hogy lelkük legfőbb törekvése leend a gymnasium előhaladásának munkálása. Megható szép jelenet volt, midőn az igazgató beszédének elhangzása után Adorján Domokos énekvezér vezetése mellett az egész ünneplő közönség, férfiak és nők egyaránt, a legnagyobb lelkesedés hangján énekelték el „Isten áld meg a magyart“. A templomi ünnepség után a gymnasiumot tekintette meg a közönség. A tiszta, czéljának megfelelően berendezett intézet általános jó hatást gyakorolt. Az egyik tanteremben összegyűlve várták az intézet növendékei a püspök urat, a kit megjelenésekor lelkes éljenzéssel fogadtak. Majd elénekelték „Hazádnak rendületlenül, légy hive oh magyar“, melynek elhangzása után Székely Miklós felügyelő-gondnok üdvözölte magvas, lendületes beszéddel az intézet falai között a főpásztort. Az intézet tanári szobájában fogadta püspökünk a számos tisztelgő küldöttségeket. Délben a városi vigadó nagy termében ünnepi ebéd tartatott, melyen szebbnél-szebb köszöntők fejezték ki az intézet megnyitásának nagy jelentőségét és az a felett érzett örömet. Üdvözöljük a visszaállított gymnasiumot, lelkünkben kívánjuk: „éljen, fejlődjék és virágozzék!“

(t.)

Az angol unitáriusok manchesteri theol. intézete ez isk. évben beköltözött teljesen felszerelt új otthonába, melyet mintegy ötszázezer korona költségen Manchester város Summerville részében, egy szép park közelében építettek. Dr. Gordon Sándor az intézet igazgatója a megnyitó ünnepélyen hálával adózott mindazoknak, kik az új épület emeléséhez közrejárultak. Manning tanár a régi keresztény egyház nagy theologussáról, Origenesről értekezett. Az Origenes munkái vetették meg a bibliai kritikai tanulmányok alapját. Origenes csaknem az egész bibliáról irt magyarázatot; és hogy ha tulságos allegorizálását lehet is kifogásolni, de grammatikai magyarázatai alpmunka az utánna következő magyarázókra. Erkölcsi tanítása emelkedett, mely az embert a jobb életre serkenti; és az akaratszabadságra alapít, a felelősségre, a mit Isten adott az embernek, hogy törekedhessék arra, hogy tökéletes legyen. Origenes nevezetes helyet foglal el a régi egyház történelmében. A 4. 5. 6. százban heves viták folytak az ő tanításairól. Némelyek úgy tekintették, mint eretneket, mások mint a keresztény bölcsélet egyedül igazi képviselőjét. Voltak buzgó barátai és kérlelhetlen ellenségei; de valódi értéke túlélté azoknak hizelgését és ezeknek rosszakaratát. Az egyház történelmében mint nemes példája áll az elvhez való hű ragaszkodásnak és mint olyan tudós, ki szorgalmával és tehetségével lerakta az alapokat, melyeken a következő keresztény tudósok tovább építsenek.

Ismeretlen kolozsvári papok Heltai idejében. A most kiadott evangélikus egyháztörténeti emlékekben olvashatjuk, hogy Szent-erzsbethi Valenlitz Márton 1546. júl. 21-én avatták fel a wittenbergi templomban luth. pappá. Ugyanott az is följegyezve, hogy e Valenlitzet Kolozsvárra hívták az egyetemről. Ugyanez egykorú följegyzések közt azt is megtaláljuk, hogy az 1552. ápril 20-án fölvavatott Eszény(i) Gyárfást szintén Kolozsvárra hívták papi hivatalba. (Beruffen doselbsthin sein Clausenburgk zum pfar. M. ev. egyháztört. emlékek. 7. és 11. l.)

K—ó.

Szász tanulók főiskolánkban. Brassón és Kolozsvárt volt a legkedveltebb két iskolája Erdélynek a protestáns kor kezdetén. Kolozsvárra örömezt jöttek a szász tanulók már csak a magyar nyelv kedvéért is. János Zsigmond halála után a lutheránus zsinatok tiltani kezdik papjaikat a Kolozsváron való neveltetéstől. Hogy e tilalomra nagy szükségök volt, mutatja annak többszörös megismétlése. Nemcsak tanulóik, kitűnőbb tanáraik is gyakran találtak helyet a kolozsvári főiskolánál.

A Wittenbergben fölavatott lutheránus papok közt is nem egyet találunk olyant, ki Kolozsvárt végezte előbbi tanulmányait. 1560. jun. 26-án Joannes Gendisch Heltensist szentelték fel ott pappá, ki azelőtt Kolozsvárt, Brassóban és Szebenben tanult. 1562. aug. 15-én Hencius Istvánt Dillendorfból, ki első iskoláit Segesvárt, Brassóban, majd Kolozsvárt végezte. Innen Enyedre ment, hol egy évig tanított az iskolában s az enyedi szász pap Macerius Ambrus küldte ki Wittenbergbe, hogy luth. pappá lehessen.

1564. jan. 30-án Hermann Jánost avatták fel, ki Brassóban kezdett tanulását Kolozsvárt folytatta. Kolozsvárról hazament Petersbergre s ott hat évig volt rector az iskolában; csak ezután ment atyja költségén külföldi egyetemre. A XVI. száz végén Szeben leghíresebb iskola-igazgatója, Deidrich György jött el Kolozsvárra tanárnak. 1569. tájt Beszterczéről a még híresebb Sommer János, a nagy humanista költő, ki János Zsigmond temetésén latin gyászbeszédet mondott. *K—ó.*

Japán. Dicső háborúja után, melyben sergei négy nagy hadvezérük: Oyama, Togo, Nogi és Kuroki alatt oly fényes győzelmeket arattak, a békés munka kötelességeihez lát. Megindultak újra a vallási mozgalmak is. Az európai keresztény egyházak igyekeznek tért nyerni Japán földjén. Maguk a japánok is törekednek az európai vallásos gondolkozás megismerésére. A protestáns Németországba és Angliába e célból is küldenek ifjakat. Az angol unitárius társulat titkára az őszi gyűlésen bejelentette, hogy a japáni liberalis vallási gondolkozók folytatni kívánják az eddigi viszonyt, fentartani az összeköttetést és közelebb ismét egy ifjú embert küldenek az oxfordi unitárius theologiai akadémiára. A mellett a törekvés mellett, mely a keresztény vallásos gondolkozás útján akar reformálni, áll egy másik, mely a buddhismus újraalakításával akarja Japán vallási reformját keresztülvinni. Hogy hová fejlődnek Japánban a vallási viszonyok, lehet hogy már a közel jövő erre érdekes példákat mutat a világnak.

Japán eddigi vallása a shintoismus, confucianismus és buddhismus elegyítése. Lanessan francia író arról tudósít, hogy a japánok régen mind a buddhista, mind a shintoista templomokat egyformán látogatták. A mi a shintoismust illeti, az főleg az ősök tiszteletén alapult s ma is ez a megkülönböztető jellemvonása. Az első buddhista papok megkísérelték a shintoismus elnyomását, de kétszáz évi tapasztalat arról győzte meg, hogy a régi cultust, mely a japáni szellemben az ősök tiszteletével társul, nem lehet elnyomni és cselhez folyamodtak. A tizenkilencedik száz kezdetén a shintoista templomokat (*mya*) belé-

építették a buddhista templomokba (*sera*), azt mondva, hogy a shin-toista istenek (*Kani*) és Buddha egy ugyanazon dolog. A nap istene, azaz maga Buddha az, ki jött Japán megszabadítására . . . Tényleg a két vallás egymáson alapul és a mikor a hatodik százévben az egyszerű buddhista hittérítők megjelentek, lehet hogy kedvezően fogadta az a nép, mely a vallási türelemben annyira ment, hogy három külön vallást elegyített össze.

Értesítők. I. A kolozsvári unitárius collegium (papnevelő intézet, áll. segélyezett főgymnázium, elemi iskola) 1904/905. isk. év. XXVI. évfolyam. Szerkesztette: *Dr. Gál Kelemen* igazgató. Az értesítőt Dr. Gál Kelemen nekrológja nyitja meg Kovács Jánosról. Szeretettel, az iskola belső életére is kiterjeszkedő tartalma; tanulmányban rajzolja meg az elhunyt tanárnak eseményekben gazdag életét, az angol hitrokonokkal való érintkezését, tanárságát, igazgatóságát. Majd irodalmi működését méltatja s felsorolja műveit keletkezésük sorrendjében. Az isk. év története következik, melyben az igazgató lú képet nyújt az egész intézetről. Vallás-erkölcsi, fegyelmi és egészségi állapot általában jónak mondható. Az év folyamán (sept. 29.) Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az intézetet meglátogatta s teljes megelégedését fejezte ki a látottak felett. a) A főgymnáziumban volt 316 nyilvános, 19 magántanuló. Ebből 163 unitárius, 28 ev. ref., 24 ág. ev., 13 róm. kath., 2 gör. kath., 8 gör. kel., 78 izraelita; anyanyelv szerint 305 magyar, 8 román, 3 német. A vizsgálatot sikerrel állotta ki 276 tanuló, ismétlésre utasított 40 tanuló. b) A papnevelő intézetről szóló részt dr. Boros Györgynek: „Helyzetiünk és jövőnk“ cz. szakszerű, tervekben gazdag értekezése vezeti be. A papi pálya iránt az utóbbi években nagy érdeklődés mutatkozik. A hallgatók között volt 23 rendes, 3 rendkívüli. Többen jelentkeztek, a kiket nem lehetett fölvenni, mivel nem volt hely. A hallgatók az egyház segélyével az egyetemen a pädagogiai és filozófiai előadásokat szorgalmasan látogatták. Az év folyamán a papnevelő intézetet többen látogatták meg, így Street Kristóf Jakab sheffieldi lelkész 1904 jun. 2-án. c) Az elemi iskola 4 osztályában 2 tanító 77 tanulót tanított. A tanítás eredménye általában jó volt. — II. *A székelykeresztúri áll. segélyezett VI. osztályú gymnázium* értesítőjét az 1904—1905 isk. évről *Sándor János* igazgató állította össze. Az év egy örvendetes tényvel, a VI. gymn. osztály beállításával nyitattott meg. E nevezetes napon Ferencz József unitárius püspök is jelen volt. A kolozsvári főgymnázium tanári karát dr. Nyiredi Géza képviselte. Beiratkozott az intézetbe 163 rendes tanuló. Anyanyelv szerint 143 magyar, 4 német, 16 román. Vallás szerint 97 unitárius, 29 ev. ref., 11 r. kath., 15 gör. kel., 4 ág. hitv., 6 izraelita, 1 gör. kath. A vizsgálatot sikerrel állotta ki 151 tanuló, osztályismétlésre utasított 12 tanuló. Az intézet június 7—14. napjain egy tanulmányi kirándulást is rendezett Gyulafehérvár — Zalathna — Abrudbánya — Verespatak vidékére, melyről az értesítőben Péter Lajos tanár költői lendülettel számol be. — III. *A tordai unitar. elemi iskola és az áll. polgári fuiskola* 1904—1905. évi értesítőjét *Varga Dénes* igazgató szerkesztette. A tanév szomoruan végződött

a tordai iskolára nézve, mert Derzsi Károly halálával egyik kitünő tanárát elveszítette. Az értesítő első lapjai Derzsi Károly emlékének vannak szentelve. A polgári fiúiskolába beiratkozott 231 tanuló, 9-el több, mint a megelőző évben. Anyanyelv szerint 195 magyar, 36 román. Vallás szerint 52 unitárius, 33 róm. kath., 27 gör. kath., 9 gör. kel., 6 ág. ev., 80 ev. ref., 24 izraelita. A vizsgálatot sikerrel kiállotta 215, osztályisméltésre utasított 16. Az elemi iskolában volt 81 tanuló, 14-el kevesebb, mint a múlt évben. Az összes létszám 312 volt. Latinra beiratkozott 91 tanuló. A tanulók magaviselete általában jó volt. Az egészségi állapot is elég kedvező. (Szt.)

A kövendi népes egyházközség új papot kapott. Messze földön híres a kövendi nép szorgalmáról, terményeiről. Több évtizen át Gál Lajos volt az ő jó lelki pásztoruk. A boldog emlékü lelkész helyét most Ádamosy Gábor szentmihályfalvi ifjú lelkész fogja elfoglalni, hogy a néki adott tehetséggel és buzgalommal munkáljon e nép erényei fentartásán, jó tulajdonságai továbbfejlesztésén.

Szöts Sándor †. Egy kedves és igazi keresztény jellemű protestans lelkésszel kevesebb. A Ballagi, Kovács Albert és Kovács Ödön-féle theologiai iskolához tartozott s annak a szellemében munkált apostoli buzgalommal saját egyháza érdekében, ugyanakkor türelemmel viseltetve más felekezetek, testvéri jó indulattal más protestansok iránt. Egyházközsége templomáért sokat fáradozott, hogy a Hunyadiak idejéből maradt s már csaknem rommá lett épület helyett hasonló formában újat építsenek. Több ezer koronát gyűjtött erre össze, úgy hogy már közel volt az ügy ahhoz, hogy az építést megkezdhessék. De hirtelen elszólitatott ötvenhárom éves korában. A dévai reformatusok bizonyára hálás kegyelettel fogják fentartani az ő emlékezetét és mindazok a kik őt közelebbről ismerték. Szöts Farkas budapesti theol. tanár, a Prot. Irod. társaság titkára testvérét vesztette benne.

Gyászhirek: Gyulay László kolozsvári ny. városi főpénztáros és családját érzékeny veszteség érte nevelt fia *Kocsi Géza* okl. gyógyszerész nov. 16-án 44 éves korában történt elhalálózásában. Gyulay Árpád kir. pénzügyi tanácsos, pénzügyigazgatóhelyettes unokaöccsét fájlalja az elhunytban. — *Székely András* alsójarai unitárius lelkész, Torda-Aranyos vármegye törv. hatósági bizottságának tagja életének 41-ik, hivatalos működésének 12-ik évében hosszas szenvedés után nov. 29-én elhunyt. Korai halálát mindenek felett gyászolják neje, szül. Demjén Anna, gyermekei: Ella, Irén és Kocsárd és több rokon. — Kovács Elek fia *Kálmán M.*-Szováton alig egy éves korában nov. 2-án megszünt élni.

A szerk. postája. Mltgs. Id. Daniel Gábor urnak. Az igen értékes küldeményt jövő füzetre kellett fentartanunk.

ARANYKÖNYV.

Adakozás a kolozsvári egyházközség templom-tornya újjraépítésére.

(VIII—XIII. közlemény.)

Gyulay László	300	„
Tóth Károlyné-Gyulay Etelka	100	„
Kilyéni dr. Ferencz József (2-odszor)	20	„
Bodolai-testvérek	10	„
Kövendi Gál Jenő	50	„
Zsakó István	30	„
A. Ürmösi Jenő	50	„
Ambrus Gergely	20	„
Id. Lászlóczky Samú	20	„
Lászlóczky Péter	20	„
Domján Péter	10	„
Péter Sándor	10	„
Ormai Kálmán	20	„
Keresztély Lajos	25	„
Reitter Aladár	100	„
Péchy Elekné	100	„
Gyulay Árpád	50	„
Ballok Károly	50	„

I—XIII. közl. összesen: 5047 korona.

Szolgáljanak e nemes adományok buzdításul a további adakozásra, hogy az egyházközség temploma tornyát újra építhesse, a mi mindnyájunknak óhaja, s ugyanakkor templomát is megjavíthassa. Kérjük a minél hamarábbi hozzájárulást! Ez adományokért meleg köszönet!

Az egyházközség előljárósága nevében:

Kolozsvárt, 1905. dec. 12.

PÉTERFI DÉNES,
unitarius pap.